

Infància: un futur hipotecat?

Suplement del Quadern núm. 191 de CJ - (n. 225) - Novembre 2014
Roger de Llúria 13 - 08010 Barcelona - 93 317 23 38 - info@fespinal.com
www.cristianismeijusticia.net

L'any 2012 el Síndic de Greuges¹ ja alertava sobre la situació de pobresa en la qual es troba immers un de cada cinc infants a Catalunya. Des de l'inici de la crisi econòmica l'any 2008, més i més menors s'han vist afectats per un cúmul de circumstàncies que els han portat a una situació d'enorme vulnerabilitat, i que han posat en qüestió la igualtat en el seu accés a drets i oportunitats.

Més enllà de les implicacions que aquesta situació de pobresa pugui tenir ara i aquí, cal pensar també en les conseqüències a més llarg termini. La desigualtat en l'exercici de drets bàsics com l'habitatge, la salut o l'educació repercutirà en el desenvolupament dels nens i nenes i els dificultarà sortir de la pobresa, que es convertirà en un fenomen hereditari, en un cercle viciós molt difícil de trencar. Ens preocupa la vulnerabilitat a la qual es veuen abocades les famílies, perquè això accentua la situació de fragilitat dels infants. Ens preocupa que el discurs de la

«lenta recuperació econòmica» que es fa a escala de país, acabi per amagar la realitat quotidiana d'aquests infants, que han vist –i continuen veient– com una bona part dels seus drets estan en joc.

Tot i que la situació que aquí descriurem es basa en la nostra observació i experiència de la realitat catalana, més concretament de l'àrea metropolitana de Barcelona, creiem que es pot extrapolar a la vida diària de molts infants arreu de l'Estat espanyol.²

La realitat a les escoles

La situació actual de l'escola pública, sense oblidar, però, tampoc la d'algunes escoles concertades ubicades en barris molt castigats per la crisi, fa molt difícil que pugui esdevenir un espai de promoció i d'igualtat d'oportunitats. Per una banda, les retallades han tingut un fort impacte en la vida quotidiana dels mestres. El temps que poden dedicar a atendre les famílies o

altres agents implicats en la vida del menor s'ha vist reduït de forma substancial, fet que ha acabat esdevenint un entrebanc en la col·laboració entre l'escola i la resta d'àmbits de relació dels infants.

D'altra banda, ens trobem davant escoles i instituts en què els alumnes que tenen alguna dificultat per a l'aprenentatge (sigui pel desconeixement de la llengua, per un desfasament en l'àmbit acadèmic o per alguna deficiència de tipus intel·lectual) no poden ser atesos en condicions òptimes. Això dona lloc a aules plenes, amb un augment de les problemàtiques, tot plegat combinat amb uns professionals interns (com ara mestres d'educació especial o de l'aula d'acollida) o externs (com ara tècnics de l'EAP) que no donen l'abast a avaluar i fer el seguiment de tots els nens, nenes i joves amb necessitats especials.

Un altre gran desavantatge, i que afecta sobretot els alumnes de l'escola pública, és el còmput global d'hores lectives. Els infants de primària fan cinc hores d'escola, amb una pausa al migdia de dues hores i mitja. A part de l'evident impacte en l'àmbit acadèmic, aquest temps al migdia suposa, per a les famílies que treballen, una dificultat a l'hora de la conciliació laboral, sobretot si no poden deixar els infants al menjador. A l'altre extrem, i en el cas de famílies desestructurades, això facilita un elevat absentisme escolar a la tarda.

Entre els pares i mares que porten els fills als nostres centres hi ha un nombre molt alt de persones aturades (que continua augmentant), com també és alt el nombre de persones que treballen en l'economia submergida i en unes condicions de molta precarietat. A tot això sumeu-hi l'acabament dels períodes de cobrament de la prestació d'atur i les dificultats per a arribar a percebre altres prestacions, com la PIRMI.

Òbviament, aquesta situació econòmica té efectes en l'escola, ja que les famílies es veuen amb menys possibilitats per a inscriure els fills i filles en activitats extraescolars (sortides, colònies, visites), o bé amb dificultats a l'hora de pagar les quotes de material (pensem que en alguns casos s'hi inclou l'adquisició d'un ordinador portàtil). Aquesta situació vulnera l'article 31 de la Declaració dels drets dels infants, adoptada per l'Assemblea de les Nacions Unides l'any 1959, en la qual es recull que el lleure, el joc i l'activitat cultural i artística és una part molt important per al desenvolupament dels infants i joves.

L'impacte a casa

Però l'impacte, malauradament, no es redueix a l'àmbit escolar, sinó que afecta i a vegades amb més gravetat l'àmbit domèstic.³ Pel que fa a l'habitatge, una part dels nostres infants pateixen situacions de vulnerabilitat derivades de l'impagament d'hipoteques, que poden acabar amb la pèrdua de l'habitatge familiar. Comença llavors el calvari de llogar habitacions, a vegades dins d'habitatges compartits i sota formes de sublloguer, o el retorn a casa dels avis o, fins i tot, l'ocupació de pisos buits. Situacions, totes elles, que aboquen a la inestabilitat i a un increment de la tensió dins les famílies.

Un altre dels punts preocupants és el de l'alimentació, així ho alerta l'informe del Síndic de Greuges del 2013 respecte a la malnutrició infantil.⁴ En aquest punt és clau la qüestió de les beques de menjador, que es donen només durant l'etapa de l'educació primària, però que no queden garantides en etapes posteriors. A més, la reducció dràstica del nivell d'ingressos de moltes famílies ha provocat també la reducció del ventall d'aliments al qual poden accedir. El consum regular

de fruita i verdura és substituït per dietes amb la pasta com a aliment principal. Aquesta alimentació inadequada en els primers anys de vida té a la llarga un important impacte en el desenvolupament físic i intel·lectual.

Més enllà de les qüestions econòmiques i materials, la crisi ha portat les famílies a viure situacions d'elevada tensió i estrès, amb repercussions directes en la vida de cada dia dels infants, en la seva estabilitat i en el seu dret a gaudir plenament de la seva infantesa.

Som testimonis de la situació de nerviosisme en què viuen els pares i mares, deguda a la manca de perspectives laborals. Els conflictes entre progenitors, i amb els fills per entremig, són el pa de cada dia de moltes llars. Paral·lelament, el sentiment i la necessitat de reafirmar, com a pares i mares, la seva autoritat (greument qüestionada per la conjuntura sociolaboral) es tradueix en un major control i en un augment de l'exigència respecte als fills, que acaba afectant la relació. A tot això no hi ajuden les condicions de l'habitatge que hem enumerat més amunt. La convivència d'una família extensa o de diverses unitats en un mateix habitatge no permet tenir un espai on cada nucli familiar pugui relacionar-se serenament i on l'infant pugui tenir també el lloc adequat per a poder fer els deures i concentrar-se, i d'aquesta manera s'agregen tota mena de conflictes i se n'originen encara més.

Infància i immigració

Hem parlat d'escola, de famílies i de dificultats socioeconòmiques. Un altre factor molt rellevant i que val la pena posar sobre la taula, per l'afectació que té en els infants, és el de la immigració. Aquesta variable esdevé determinant en el desen-

volupament dels nens i nenes per diferents motius.

Un primer element, i molt evident, és ser nouvingut, amb els entrebancs en el terreny cultural o idiomàtic que això implica en el procés d'adaptació a l'escola i al país. Hi ha, per tant, una situació clara de desavantatge provocada pel desconeixement de la llengua, el desfasament en l'àmbit acadèmic o, fins i tot, la realitat d'analfabetisme d'alguns dels progenitors. Les retallades en educació, és clar, no afavoreixen que es pugui superar aquest desavantatge mitjançant aules d'acollida o una atenció personalitzada.

D'altra banda, i tot i que, arran de la crisi s'hagi incrementat el retorn d'algunes famílies immigrants al seu país d'origen, el cas és que la majoria manifesten una clara voluntat de quedar-se aquí. Sí que estem vivint el «retorn del retorn», fet que provoca que els fills es vegin submergits en un doble procés migratori, amb les implicacions emocionals i relatives a la identitat que això comporta.

Precisament, la qüestió de la identitat no es pot pas menystenir. Els nens i nenes que han nascut a Espanya però que són fills de famílies que van immigrar fa uns quants anys, continuen sentint-se en una gran majoria immigrants. Tot i no haver viscut, en principi, les dificultats idiomàtiques a què van haver de fer front els seus pares, es continuen considerant ciutadans del país d'origen dels seus progenitors. Aquest fet pot ser positiu si aquests nens i nenes ho perceben com una riquesa cultural pròpia, però pot esdevenir un problema si arriben a sentir-se estranys o estrangers dins la societat en la qual han nascut. Cal que siguem conscients d'aquesta realitat i la treballem a fons, si no ens volem trobar d'aquí a poc amb nombrosos conflictes derivats de les diferents pertinences identitàries. És un tema que

ha de ser abordat amb urgència i que no pot quedar relegat a mera anècdota.

Afrontar el problema o hipotecar-los el futur?

Malauradament, la situació en què viuen la majoria dels infants que atenen des de les nostres entitats continua sent invisible als ulls de la majoria. L'atenció va a càrrec de persones professionals i voluntàries que donen el millor del seu temps i coneixements per pal·liar una situació que fa aigües. Tanmateix, la realitat continua emmascarada sota xifres o indicadors que volen donar indicis de «recuperació» i «sortida del túnel», però no és pas així. L'atenció que oferim millora una part de la seva situació, però cal un compromís ferm de la societat (de TOTA la societat) que ha d'anar molt més enllà de l'àmbit purament assistencial. Desgraciadament, els plans contra la pobresa infantil que fins ara han presentat les diferents administracions són del tot insuficients i demostren molt poca voluntat política.

Mentre no s'hi posi remei, els infants continuaran sent víctimes col·laterals de la situació, i ho seran per tres vies. En primer lloc, rebent els efectes en la seva prò-

pia persona i experiència (malnutrició, manca de perspectives i d'horitzó). En segon lloc, a través d'una escola que a causa de les retallades s'ha vist tocada pel que fa a la qualitat pedagògica i als serveis que pot oferir, de tal manera que els infants acaben rebent una educació comparativament de menys qualitat que generacions precedents o altres infants amb oportunitats d'escolarització diferents. Aquest desavantatge acabarà marcant el seu futur, repercutirà en l'accés al mercat laboral i perpetuarà la seva situació de pobresa. I en tercer lloc, patint els desequilibris familiars que la crisi provoca en els seus progenitors i que acabarà afectant el seu desenvolupament emocional. Aquests tres fronts els converteixen en tres vegades víctimes.

Cal que ho denunciem amb força: la conjuntura desfavorable en la qual viuen els nostres infants no és solament una qüestió econòmica, sinó que es tracta d'una situació social d'urgència que afecta el present, però que hipotecarà el futur de diverses generacions.

Eulàlia Pagès i Xavier Loza
*Fundació La Vinya*⁵

-
1. SÍNDIC DE GREUGES, «Informe sobre la pobresa infantil a Catalunya», 2012, <<http://www.sindic.cat/site/unitFiles/3346/Informe%20sobre%20pobresa%20infantil%20setembre%202012.pdf>>
 2. Gabriel GONZÁLEZ-BUENO, Armando BELLOY, Marta ARIAS, «La infancia en España 2012-13», UNICEF, Madrid, 2013, <http://www.unicef.es/sites/www.unicef.es/files/Infancia_2012_2013_final.pdf>
 3. ECAS, «Empobriment i famílies: línies vermelles i mesures urgents», 2014, <http://acciosocial.org/wp-content/uploads/2014/05/Empobriment-i-Families_posicionament-ECAS_2014.pdf>
 4. SÍNDIC DE GREUGES, «Informe sobre la malnutrició infantil a Catalunya», 2013, <<http://www.sindic.cat/site/unitFiles/3506/Informe%20malnutricio%20infantil%20catala.pdf>>
 5. La Fundació La Vinya (l'Hospitalet de Llobregat) forma part de les Entitats del Sector Social dels Jesuïtes a Catalunya juntament amb Fundació Migra Studium (Barcelona), Arrels Fundació (Barcelona), Fundació Salut Alta (Badalona), Fundació Carles Blanch (Badalona), Fundació Arrels-Sant Ignasi (Lleida).